

“ICH HABE DEINEN MUND GEKÜBT”

“Ah! Ich habe deinen Mund geküßt, Jokanaan. Ah, ich habe ihn geküßt, deinen Mund, es war ein bitterer Geschmack auf deinen Lippen. Hat es nach Blut geschmeckt? Nein! Doch es schmeckte vielleicht nach Liebe... Sie sagen, daß die Liebe bitter schmecke... Allein, was tut's? Was tut's? Ich habe deinen Mund geküßt, Jokanaan. Ich habe ihn geküßt, deinen Mund.”

Salome – tegelijkertijd onschuldig en sadistisch, verdorven schepsel en onge-naakbare prinses, kindvrouwje en femme fatale - wordt een van de hoofdfiguren van het negentiende-eeuwse literaire en artistieke fin de siècle. Tal van schrijvers en kunstenaars geven een persoonlijke interpretatie ten beste. Heine, Mallarmé, maar ook Flaubert, Lorrain en Laforgue hebben haar beschreven, Beardsley heeft haar geportretteerd, Klimt en von Stuck zullen zich over haar ontfermen. Bovenaan de Salome-iconografie prijken de schilderijen van Gustave Moreau, waarop eens en voor altijd de naakte, met juwelen getooide schoonheid van Salome als mystieke, oosterse danseres wordt vastgelegd. Zij vormen de inspiratiebron voor het gelijknamige stuk van Oscar Wilde (1891), waarin Salome als femme fatale haar volle betekenis krijgt.

De kennismaking met de schandaalverwekkende eenakter van Oscar Wilde was van het beste dat Richard Strauss (1864-1949) kon overkomen. Na het bijwonen van een opvoering in de regie van Max Reinhardt in 1902, besloot Strauss tot de toonzetting van het werk. “Wildes Stück schrie nach Musik”, oordeelde hij. Voor het libretto nam Strauss bijna integraal Wildes tekst - in de Duitse vertaling van Hedwig Lachmann - over. De opera gaat dan ook de geschiedenis in als een schoolvoorbeeld van de ‘literatuuropera’. Maar al direct werd Strauss geconfronteerd met het probleem dat door een woordelijke en volledige toonzetting de muzikale adaptatie een zodanige lengte zou krijgen, dat dit - zeker gezien de nagestreefde eenaktervorm - niet geslaagd zou zijn. Strauss liet dan ook hele stukken van het toneelstuk bij het componeren vallen en bracht het aantal dramatische personages terug, al betrof het hier slechts bijfiguren. Het drama is daardoor in de kern geen ander drama geworden. Maar het inkorten van de dramatekst had op sommige plaatsen toch ingrijpende accentverschuivingen tot gevolg, in het bijzonder bij de schildering van de figuren en in de samenhang van de handeling. Met een lengte van nog geen twee uur is *Salome* een compacte opera geworden die een krachtige indruk maakt. *Salome* is, volgens velen, Strauss' meest gedurfde en geruchtmakende compositie.

De première van het werk in 1905 betekende voor Richard Strauss de definitieve doorbraak als operacomponist. Het gebalde dramatische element aanwezig in zijn symfonische muziek was de perfecte voedingsbodem voor Wildes stuk, terwijl diens rijke, symbolische taal haast schreeuwde om Strauss' weelderige orkestrale kleurenpalet. Strauss voorzag het bijbelse verhaal van muziek vol orkestrale pracht, vernieuwende ritmes en vurige harmonieën. Door concentratie op het conflict tussen de zinnelijke Salome en de ascetische Jochanaan wist Strauss de kracht van het oorspronkelijke drama nog te versterken. Daarnaast werd de muziek ook een middel tot het leveren van commentaar. De combinatie tussen literair werk en muziek werkte hier zo expressief dat het drama naar een hoger niveau getild werd.

De opera is niet alleen bijzonder in het oeuvre van Richard Strauss, maar ook in de complete muziek uit het begin van de twintigste eeuw. De muzikale structuur waarin de eenakter gegoten is, was voor de tijd verregaand vernieuwend. Strauss anticepeerde op de atonale technieken die andere twintigste-eeuwse componisten veel zouden gebruiken. Het stuk beweegt zich muziektechnisch op het breukvlak tussen negentiende-eeuwse romantiek, die vasthield aan bestaande opvattingen over tonaliteit en harmonie, en de moderne klassieke muziek waarin atonaliteit en dissonantie een grote rol zouden spelen.

Tijdens het seizoen 2000-2001 kende de productie van *Salome* in regie van de Duitse regisseur Willy Decker veel succes. Diezelfde voorstelling werd dit seizoen, met een nieuwe cast, door de Vlaamse Opera hernomen. De encenering van Willy Decker werd indertijd in de pers "een homogene en bijzonder indrukwekkende demonstratie van waar de menselijke waanzin - zowel in zijn berekende als in zijn passionele, zowel in zijn vleselijke als in zijn godsdienstige vorm - toe kan leiden" en "een indrukwekkende, consequente encenering zonder kleinburgerlijk oriëntalisme" genoemd. Deze woorden gelden uiteraard ook voor deze herneming.

De Salome-encenering van Willy Decker schept een sfeer van koude, kilte en berekening. De ijskoude kijk op het stuk werkt beklemmend. Elke verwijzing naar verfiind oriëntalisme is verbannen. Het stuk speelt zich af op een gigantische, gebroken trap die baadt in het bleke grijs van het maanlicht: een decor van Wolfgang Gussmann. Het kleurloze decor contrasteert fel met de sensuele klankrijkdom van de partituur van Richard Strauss. Alle personages, op Jochanaan en de met chassidische pijpenkrullen getooide joden na, zijn kaal. Salome - nu eens niet geportretteerd als lustobject - draagt een maagdelijk witte jurk. Met eenvoudige middelen, een blik, een houding, onderwerpt zij de slappe en geile tetrarch

Herodes aan haar wil. Salome is bereid voor hem te dansen, maar tegen haar prijs: het hoofd van de gevangengenomen Jochanaan. Afgewezen en vervloekt door deze profeet, drijft Salome haar zin door: ze wil en zal hem kussen. De zwakke tetrarch kan het niet aanschouwen. Pas als hij de slotzin "Man töte dieses Weib!" uitspreekt, keert de illusie van zijn koninklijke autoriteit terug. Hier grijpt Decker in het oorspronkelijke drama drastisch in: Salome houdt de eer aan zich en pleegt zelfmoord vooraleer de soldaten van Herodes haar onder hun schilden kunnen begraven. Tegenover de zwakke Herodes staat een cynische Herodias met de uitstraling en de macht van een heerseres. Opmerkelijk is ook de beul, die lijkt een verdubbeling van Herodes met zijn rode in plaats van zilveren kroon en enorme mannenborsten. Een uitzondering in het absurde gezelschap is de ascetische Jochanaan. Deze profeet, die met zijn enorme schaduw als het ware de maan verduistert, is een zuil van rechtvaardigheid en standvastigheid.

Het muziektheater van Richard Strauss vergt heel wat van de zangpartijen. Anna Katharina Behnkes levert een mooie prestatie als Salome, zeker gezien de moeilijkheidsgraad van de rol. Behnke vertolkt de titelpartij met een enorme inzet. Fysiek is zij een erg geloofwaardige Salome. Door haar ranke gestalte, haar gracieuze dans en haar beweeglijkheid over de scène lijkt zij echt een zestienjarige prinses. Haar acteerprestatie en dramatisch inlevingsvermogen zijn uitmuntend. Muzikaal is Salome een rol die van het ene vocale register naar het andere overspringt, en dat valt Behnke vaak zwaar. Haar hoge noten klinken soms schel en ze heeft duidelijk beperkingen in het middenregister. Daarnaast moet ze heel wat moeite doen om tegen het zware orkest in te gaan. Onder de mannelijke hoofdrollen vallen in het bijzonder de tenoren op. Bij de indrukwekkende Herodes van Peter Bronder wordt elke noot en elke nuance perfect gebracht. Peter Bronder tekent Herodes op een vocaal zeer expressieve manier. De verschillende stadia die hij doormaakt, worden treffend geportretteerd. De mooiste vocale prestatie komt van Markus Petsch in de rol van Narraboth. De moeilijke melodieën vormen geen probleem voor deze krachtige, kristalheldere tenor. Met de basbariton James Johnson is ook de partij van Jochanaan goed bezet. James Johnson is een imposante Jochanaan, al maakt hij minder indruk als enige tijd geleden in *Eine Florentinische Tragödie* – een andere Wilde bewerking – van Zemlinsky in de Munt, seizoen 2002-2003. Goede bijrollen waren er van Corinne Romijn als Page der Herodias en Eric Raes als Erster Jude. Ook de mezzosopraan Livia Budai zet als Herodias een mooie prestatie neer.

Nog meer dan in andere Strauss-opera's is het orkest uiterst belangrijk in *Salome*. De partituur zit vol uiterst expressionistische dissonanten en heeft een niet aflatende spanningsopbouw. Het instrumentarium is erg uitgebreid, wat voor

een breed kleurenpalet zorgt maar tevens aan de muzikanten erg hoge eisen stelt. Onder leiding van muziekdirecteur Ivan Törzs zet het orkest van de Vlaamse Opera één van hun betere prestaties neer. Törzs slaagt er bijzonder in de uitermate kleurrijke partituur van *Salome* tot leven te brengen met oog voor detaillering, frasering en suggestieve oriëntaalse kleur. Hij houdt de spanningsboog constant gespannen en tovert een indrukwekkende orkestklank te voorschijn. Een zalige vertoning!

Tine ENGLEBERT

Salome van Richard Strauss door de Vlaamse Opera, in coproductie met de Hamburgische Staatsoper en de Nationale Reisopera
Regie: Willy Decker. Muzikale leiding: Ivan Törzs
Première: 10 maart 2005 (Antwerpen)